

על שיטור והפיכת תלמידים לעבריינים מדיניות "אפס סובלנות לאלימות" בבתי הספר

נוגה דגן-בוזגלו
הלה למען החינוך

לאחר מאבק ממושך של הוריו, גיא ממשיך את לימודיו. מבחינת בית הספר, גיא היה צריך להיות בשנה הבאה בכל מקום אחר – מסגרת חינוך מיוחד או כל פתרון שאינו בית הספר בו למד. כל זה בגלל שבמהלך כיתה ד' קרו כמה אירועים שהפכו את גיא לעברייך כבד. הוא הפריע כמה פעמים במהלך השיעור. כאשר המורה הוציאה אותו פעם אחת על מעשה שלא עשה, מבלי לברר מה אירע, הטיח בכעס את ספר הלימוד וטרק את הדלת, ואף הסתבך בקטטה או שתיים בהפסקה. לא התנהגות למופת, אך גם לא התנהגות מאד חמורה או יוצאת דופן בקרב בני גילו.

כתוצאה מכל אלה הושעה גיא במצטבר למשך 35 ימי לימוד. בהמשך הוריו נדרשו לערוך לו אבחון פסיכיאטרי על מנת שבית הספר יוכל להעלותו לועדת השמה לחינוך מיוחד. כל אותה תקופה היו הוריו של גיא בלחץ. לא רק שהפסידו ימי עבודה רבים, אלא שהרגישו שאין עם מי לדבר. כאשר האבחון הפסיכיאטרי לא העלה דבר, המשיך צוות בית הספר לאיים שכל עבירת התנהגות נוספת תוביל מיידית להשעייתו. סיפורו של גיא אינו יוצא דופן, זה יכול להיות הילד של כל אחד.

בשלוש השנים האחרונות הכריז משרד החינוך על מאמץ מיוחד להתמודד עם אלימות בבתי ספר ובמסגרת זו הנהיג מדיניות "אפס סובלנות לאלימות" בבתי הספר. חוזר מנכ"ל פורסם בנושא בשם "קידום אקלים בטוח והתמודדות עם אירועי אלימות במוסדות חינוך" (חוזר מנכ"ל תשע"א1), י"ב באלול התשס"ט, 01 בספטמבר 2009). החוזר כולל הנחיות מפורטות לבתי ספר לבניית אקלים בטוח ובכלל זאת כתיבת תקנוני משמעת, פעולות התערבות ומניעה, נהלי בירור תקריות, וכן מדרג ענישה מחמיר מאד כלפי תלמידים הכולל אפשרות להשעות תלמידים בקלות.

שלוש שנים לאחר הנהגת מדיניות אפס הסובלנות ופניות של עשרות הורים לארגון הלה בנושא, נראה כי בתי הספר בעיקר מיישמים ענישה מחמירה, ופחות פועלים ברמה המערכתית והטיפולית. התוצאה הבעייתית ביותר היא ריבוי השעיות של תלמידים. כלומר, שיטור במקום חינוך. במקום להתייחס לתלמידים כילדים שעושים טעויות וצריך לחנכם, בתי ספר פועלים על פי הגיון של ענישה מדינית של עבריינים.

עד 2009 ניתן היה להשעות תלמידים מספר מוגבל של ימים בשנה – 10 ימים בשנה ביסודי ועד 14 יום בשנה בעל יסודי. כיום, אין כל מגבלה על מספר הימים בשנה שניתן להשעות תלמיד ופעמים רבות כאשר מדובר בילדים עם בעיות התנהגות בתי ספר משעים תלמידים "עד הודעה חדשה", לעיתים שבועות שלמים. לחלופין תלמידים מושעים, בהתאם להנחיות חוזר המנכ"ל לתקופות של כמה ימים, אך זאת פעמים רבות. במקרים רבים שהגיעו לארגון הלה בתי ספר אינם מודיעים להורים מראש ובכתב, כנדרש. התלמיד מגיע הביתה ומבשר להוריו – "הושעתי".

הנחיות חוזר המנכ"ל מאפשרות לבנות לתלמיד "תיק" עבירות משמעת בקלות רבה. כל הפרעה בשיעור או השתובבות בהפסקה מתועדת, ולאחר מספר אירועים התלמיד כבר מתויג כעברייך ומערכת הענישה פועלת במלוא המרץ. אם בעבר השעיה והרחקה היו תגובה לאלימות חמורה, הטרדה מינית או עבירות סמים, הרי שכיום בונים לתלמיד "תיק עברייני" בהתבסס על הפרעות קלות יותר ונפוצות בהרבה. חשוב לציין שבחלק מהמקרים פועלים בתי הספר בגיבוי של הורים לתלמידים אחרים בכיתה שפשוט דורשים לסלק את התלמיד המפריע.

השעיות מרובות או ממושכות של תלמידים הן פתרון קל לבית הספר, שאינו צריך להתמודד עם התלמיד, והעברת האחריות המלאה על התנהגותו להוריו. תלמידים רבים אינם מתרגשים מהשעיות ואף שמחים להישאר בבית. מי שמשלם את המחיר הם ההורים אשר מפסידים ימי עבודה רבים, נאלצים למצוא פתרונות תעסוקה לילדים בבית וכן להתמודד בכוחות עצמם עם בעיות ההתנהגות של הילד/ה. זאת גם כאשר מדובר בילדים שבעיות ההתנהגות שלהם הן נסיבתיות לבית הספר ונובעות מדינאמיקה של חברת הילדים או מתסכול ותגובה לאלימות מילולית או פיזית המופעלת כלפיהם.

תיוג ילדים כעבריינים מלווה אותם לכל אורך הדרך. במצוות משרד החינוך בתי הספר מנהלים רישום מדוקדק של כל הערה שנכנס לתיק האישי ונשלף בעת הצורך. ציון נמוך בתעודה בסעיף התנהגות משול היום לתיק פלילי במשטרה. במעבר לחטיבות הביניים ובמרתון הקבלה לתיכונים בתי ספר רבים אינם מקבלים תלמידים שגיליון ההתנהגות שלהם כולל הערות כמו "עליך לשפר את התנהגותך". מטריד במיוחד הפער בין הרטוריקה החינוכית והאינפלציה בשימוש בטבעות לשון כמו "הכלה" ו"קבלת האחר" במשנה החינוכית המפארת את מרבית אתרי בתי הספר, לבין הליכי השיטור והמיון שהם מפעילים כלפי תלמידים.

מדיניות אפס סובלנות ממירה שיטור בחינוך ומעבירה מסר של חוסר סבלנות וסובלנות כלפי תלמידים נורמטיביים שמעזו וכלפי תלמידים חריגים. במקרים רבים מידי לא נערך בירור נאות לפני האשמת תלמידים והענשתם, והצעדים הטיפוליים שנוקטים בתי ספר רבים מסתכמים בתכנית קצרה ושבלונית של "עיצוב התנהגות" (טבלה עם איקס או סמיילי). זאת כתחליף לתהליכים חינוכיים ארוכי טווח, לשיתוף פעולה מתמשך בין ההורים לצוות בית הספר ולדרכים יצירתיות יותר להתמודדות עם בעיות של משמעת ואלימות. אם בתחילת העשור היו ניסיונות להכניס לבתי ספר הליכים של גישור ואסטרטגיות מתקדמות של יישוב סכסוכים, הרי שהם ננטשו מהר מאד לטובת משטר של רישום ותיעוד קפדני של צעדי התלמיד והתקנת מצלמות לתפיסת העבריינים הצעירים "על חם".

אז לי באופן אישי ולעוד הורים רבים, כבר אין סבלנות ל"אפס סובלנות". אולי הגיע הזמן להפוך את התקליט הזה ולהתחיל לחשוב על מדיניות סבלנית יותר.